

Studije

Izvorni članak UDK [17Mill, J. S.](045)

doi: 10.21464/f43106

Primljeno 3. 4. 2022.

Ivan Cerovac

Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka
icerovac@uniri.hr

Šteta, sloboda i zarazne bolesti u filozofiji Johna Stuarta Milla

Sažetak

Ovaj rad analizira načelo štete Johna Stuarta Milla i njegovu ispravnu primjenu na procese izrade i evaluacije zakona, političkih odluka i mjera kojima se nastoji spriječiti širenje zaraznih bolesti. Interpretirajući Milla kao epistemičkog demokrata i epistemičkog liberala, rad se fokusira na Millova razmišljanja vezana uz procedure donošenja odluka koje su prikladne u vrijeme pandemije. Nadalje, rad raspravlja o ispravnoj podjeli epistemičkog i političkog rada, jednom od najvažnijih mehanizama koje Mill koristi za filtriranje narodne volje, i pokazuje kako nam Millovi argumenti mogu pomoći postići ravnotežu između epistemičkih i moralnih vrijednosti, odnosno između demokratskog i ekspertnog odlučivanja.

Ključne riječi

demokracija, ekspertizam, pandemija, COVID-19, načelo štete

1. Uvod

Brojni su teoretičari pisali o načelu štete Johna Stuarta Milla i primjeni potonjeg načela na razne politike i mjere razvijene za sprječavanje ili usporavanje širenja zaraznih bolesti. Tako je i primjena ovog načela razrađena na temelju nekoliko suvremenih slučajeva.¹ Primjerice, na načelo štete pozivali su se razni stručnjaci koji su nastojali pružiti opravdanje za mjere upotrijebljene za sprečavanje širenja globalne epidemije HIV/AIDS u 1980-im i 1990-im godi-

¹

Jeremy Waldron, »Mill on Liberty and on the Contagious Diseases Acts«, u: Nadia Urbinati, Alex Zakaras (ur.), *J. S. Mill's Political Thought. A Bicentennial Reassessment*, Cambridge University Press, Cambridge 2007., str. 11–42, doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511618734.002>; Vincent Guillin,

»Biopolitics, Utilitarianism and Liberalism: John Stuart Mill and the Contagious Diseases Acts«, *Archives de Philosophie* 73 (2010) 4, str. 615–629, doi: <https://doi.org/10.3917/aphi.734.0615>; Giovanni Boniolo, »Public Obligation and Individual Freedom: How to Fill the Gap? The Case of Vaccinations«,

nama,² kao i za opravdanje mjera vezanih uz pandemiju COVID-19 početkom 21. stoljeća.³ Nadalje, brojni su filozofi i politolozi odnedavno počeli ponovno raspravljati o Millovim idejama i argumentima u kontekstu pandemije COVID-19.⁴ Završno, načelo štete često koriste, a ponekad i zloupotrebljavaju, novinari, kolumnisti i javni intelektualci koji argumentiraju *za* ili *protiv* određenih mjera vezanih uz sprečavanje širenja pandemije COVID-19.

Dok većina takvih radova koristi Millove ideje i argumente kako bi evaluirali sadržajnu (moralnu ili epistemičku) kvalitetu određenog skupa zakona, javnih politika ili mjera koje se koriste u borbi protiv pandemije, ovaj se rad bavi Millovim razmišljanjima o procedurama donošenja odluka koje su primjerene za stvaranje zakonske regulative u doba pandemije. Umjesto da istražuje koje su političke odluke ispravne, učinkovite ili pravedne, ovaj rad ispituje kvalitete koje procedura donošenja odluka mora imati kako bi mogla donositi (moralno i epistemički) vrijedne odluke, a sukladno tome i dovoditi do vrijednih rezultata. Rad se usmjerava na epistemičke uvjete koji su nužni za kvalitetno odlučivanje u vrijeme pandemije i razmatra primjerenu ulogu (tehničkih) stručnjaka u procesima demokratskog odlučivanja. Inovativni doprinos ovog rada leži u povezivanju Millova načela štete s njegovom argumentacijom o »kvalificiranoj demokraciji«. Naime, suprotno nekim interpretacijama,⁵ rad pokazuje kako je Millovo zagovaranje kvalificirane demokracije ne samo kompatibilno s načelom štete nego je upravo na njemu i utemeljeno.

U ovom se radu kombiniraju povijesna i filozofska analiza kako bi se istovremeno primjereno razumio i evaluirao Millov rad. Iako se temelji na Millovim idejama, rad nema za cilj naprosto opisati i objasniti što je Mill imao na umu. Naime, rad nastoji evaluirati Millove argumente, staviti ih u kontekst suvremenih rasprava, i analizirati kako se ti isti argumenti mogu pojačati, unaprijediti ili implementirati u političku praksu. Rad se referira na Millove spise objavljene kroz period od desetak godina, ali koji su pisani tijekom značajno duljeg perioda. Uz to, spisi su različite razine općenitosti. Na primjer, dok Millov *Utilitarizam* govori o apstraktnim pitanjima vezanim uz sveobuhvatnu doktrinu koju zagovara,⁶ njegova *Razmišljanja o predstavničkoj vlasti i O slobodi* sadrže općenite smjernice za ispravno opimljenje utilitarističke moralne filozofije u političkoj praksi,⁷ dok se pak njegova rasprava u *Zakoni o zaraznim bolestima* usko fokusira na određeni zakon i njegove ozbiljne moralne nedostatke.⁸ U tom smislu, još jednom podsjećamo da fokus ovog članka nije na sadržaju onog što je Mill mislio o određenim zakonima ili političkim odlukama, iako će se njegova razmišljanja i kritike pojedinih zakona pokazati od izuzetne važnosti, već je fokus na onome što slijedi iz Millove moralne i političke teorije, odnosno na onom što se s njom može danas učiniti.

Ključno pitanje tako postaje: kako možemo stvarati legitimne političke odluke, uključujući zakone, javne politike i mjere kojima se nastoji spriječiti širenje zaraznih bolesti, u situacijama kada takve odluke ugrožavaju, ograničavaju ili privremeno suspendiraju neka važna prava i slobode? Drugim riječima, koje (instrumentalne) kvalitete procedura za donošenje političkih odluka treba imati kako bi legitimno mogla stvarati odluke kojima se vrši prisila nad drugim građanima (vezana uz zarazne bolesti)?

Ovaj se rad sastoji od četiri dijela. U prvom se dijelu razmatra Millovo načelo štete, a sukladno tome i analizira kako se to načelo može koristiti da se utemelji opravdanje demokratskih procedura odlučivanja i njihove sposobnosti za stvaranje legitimnih odluka. Ovim se pristupom uvodi epistemička interpretacija Millovih argumenata za predstavničku vlast i liberalna prava. U

drugom se dijelu rada stavlja naglasak na Millove poglede vezane uz Zakone o zaraznim bolestima iz 1866. i 1869. godine. Ovdje valja istaknuti da nam nije namjera baviti se sadržajnim razlozima zbog kojih se Mill protivio ovim zakonima, već ćemo se umjesto toga fokusirati na njegovu kritiku procedura odlučivanja koje su stvorile te zakone. Millov je prikaz prikladne procedure odlučivanja predstavljen u trećem dijelu rada. Slijedeći njegovo razlikovanje između moralnog i tehničkog znanja, u trećem se dijelu rada evaluira Millov prijedlog podjele epistemičkog i političkog rada. Naposljetku, u četvrtom dijelu pružaju se završna razmišljanja koja stavljaju fokus na to što možemo naučiti od Milla, posebice vezano uz procedure kolektivnog odlučivanja u vrijeme pandemije.

Journal of Public Health Research 5 (2016) 2, str. 58–59, doi: <https://doi.org/10.4081/jphr.2016.732>; Jim Jose, Kcasey McLoughlin, »John Stuart Mill and the Contagious Diseases Acts: Whose Law? Whose Liberty? Whose Greater Good?«, *Law and History Review* 34 (2016) 2, str. 249–279, doi: <https://doi.org/10.1017/S0738248016000080>; Ian Ward, Clare McGlynn, »Women, Law and John Stuart Mill«, *Women's History Review* 25 (2016) 2, str. 227–253, doi: <http://dx.doi.org/10.1080/09612025.2015.1039350>.

2

John Ross, David Levangie, Michael G. Worthington, »Should patients be compelled to undergo HIV testing after a needlestick injury involving a health care worker?«, *The Pharos* 69 (2006) 1, str. 32–36, PMID: [16544462](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16544462/); Rod Knight *et al.*, »Advancing Population and Public Health Ethics Regarding HIV Testing: A Scoping Review«, *Critical Public Health* 24 (2016) 3, str. 283–295, doi: <https://dx.doi.org/10.14288/1.0228101>; Tom Joel Obengo, *A Utilitarian Assessment of the Relevance of Genetic Therapies for HIV-AIDS in Africa, with Special Reference to the Situation in Kenya* (disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Stellenboschu, Odsjek za filozofiju, Stellenbosch 2020.

3

Wendy E. Parmet, »J. S. Mill and the American Law of Quarantine«, *Public Health Ethics* 1 (2008) 3, str. 210–222, doi: <https://doi.org/10.1093/phe/phn029>.

4

Takunda Matose, Elizabeth Lanphier, »Rights Don't Stand Alone: Responsibility for Rights in a Pandemic«, *The American Journal of Bioethics* 20 (2020) 7, str. 169–172, doi: <https://doi.org/10.1080/15265161.2020.1779405>; Steven R. Kraaijeveld, »COVID-19: Against a Lockdown Approach«, *Asian Bioethics Review* 13 (2020) 2, str. 195–212, doi: <https://doi.org/10.1007/s41649-020-00154-y>;

Franklin G. Miller, »Liberty and Protection of Society During a Pandemic: Revisiting John Stuart Mill«, *Perspectives in Biology and Medicine* 64 (2021) 2, str. 200–210, doi: <https://dx.doi.org/10.1353/pbm.0.0028>; Athmeya Jayaram, Michael Kates, »Political Liberalism and Public Health«, *American Journal of Bioethics* 21 (2021) 9, str. 45–47, doi: <https://dx.doi.org/10.1080/15265161.2021.1952341>.

5

Richard J. Arneson, »Democracy and Liberty in Mill's Theory of Government«, *Journal of the History of Philosophy* 2 (1982) 1, str. 43–64, doi: <https://dx.doi.org/10.1353/hph.1982.0002>; Eunseong Oh, »Mill on Paternalism«, *Journal of Political Inquiry* 47 (2016) 2, str. 41–49.

6

John Stuart Mill, »Utilitarianism«, u: John M. Robson (ur.), *Collected Works of John Stuart Mill*, sv. X, University of Toronto Press, Toronto 1984., str. 203–260, doi: <https://doi.org/10.4324/9780415480581>.

7

John Stuart Mill, »Considerations on Representative Government«, u: John M. Robson (ur.), *Collected Works of John Stuart Mill*, sv. XIX, University of Toronto Press, Toronto 1977., str. 371–578, doi: <https://doi.org/10.4324/9780415480581>; John Stuart Mill, »On Liberty«, u: John M. Robson (ur.), *Collected Works of John Stuart Mill*, sv. XVII, University of Toronto Press, Toronto 1977., str. 213–310, doi: <https://doi.org/10.4324/9780415480581>.

8

John Stuart Mill, »Contagious Diseases Acts«, u: John M. Robson (ur.), *Collected Works of John Stuart Mill*, sv. XXI, University of Toronto Press, Toronto 1984., str. 349–371, doi: <https://doi.org/10.4324/9780415480581>.

2. Od načela štete do opravdanja demokracije utemeljenog u dužnosti prema drugima

Kako bi trebali regulirati radnje odraslih građana jedno je od središnjih pitanja političke filozofije. Međutim, teoretičari koji pišu u liberalnoj tradiciji naglašavaju kako ovo nije prvo pitanje koje trebamo postaviti. Umjesto toga, prvo se trebamo zapitati treba li neka radnja uopće biti regulirana. Presumpcija individualne slobode nalaže da se vršenje političke moći nad drugima treba adekvatno opravdati. Mill tako uvodi načelo štete kako bi utvrdio uvjete koji moraju biti zadovoljeni kako bi politička vlast legitimno vršila prisilu nad odraslim građanima. Prema ovom načelu, društvo smije regulirati radnje koje vrše odrasli pojedinci samo kada te iste radnje nanose štetu (ili će vjerojatno nanijeti štetu) legitimnim interesima drugih. Mill navodi da je

»... jedina svrha zbog koje prisila može biti ispravno vršena nad bilo kojim članom civilizirane zajednice, protiv volje tog člana, [je] sprečavanje nanošenja štete drugima.«⁹

Rasprava se i dalje vodi oko toga predstavlja li načelo štete nužni uvjet za legitimno vršenje političke moći,¹⁰ no jasno je, što Mill nedvosmisleno i tvrdi, da ne predstavlja »dovoljan uvjet«.¹¹ Prema tome:

(i) Ako radnja nekog pojedinca ne nanosi štetu legitimnim interesima niti jednog drugog pojedinca ili društva u cjelini, društvo ne smije sprečavati pojedinca da vrši tu radnju, niti smije tu radnju regulirati.¹²

Međutim, ako radnja nekog pojedinca nanosi štetu legitimnim interesima drugih, ta činjenica sama po sebi nije dovoljna da bi ustvrdili kako bi tu radnju trebalo regulirati. Mill nas upozorava da ponekad naši pokušaji reguliranja radnji rezultiraju uvođenjem novih oblika štete.¹³ Primjerice, iako kršenje obećanja koje smo dali prijatelju u svakodnevnoj komunikaciji nanosi neopravdanu štetu drugoj osobi, a poopćimo li takvo ponašanje šteta će se nanositi i društvu općenito, državna regulacija davanja obećanja u svakodnevnoj komunikaciji može predstavljati toliko visok stupanj uplitanja države u osobnu sferu pojedinaca da će dugoročno početi ograničavati njihov samorazvoj, što bi posljedično moglo imati značajno gore posljedice nego radnja koju se nastojalo regulirati.¹⁴ Naravno, ovo ne implicira da zbog toga davanje lažnih obećanja nije moralno loš čin – rasprava se bavi pitanjima legitimnosti korištenja prisile nad drugima, a ne pitanjima moralnosti radnji pojedinaca. Na sličan način, neki oblici regulacije određenog ponašanja kojim se nanosi šteta legitimnim interesima drugih mogu na nepravedan način rasporediti teret provođenja same regulacije. Ponekad regulacija kojom nastojimo spriječiti nanošenje štete drugim ljudima podrazumijeva nepravednu, ali ne nužno i nejednaku distribuciju tereta, pa zato nepravedna distribucija u određenim slučajevima može prouzročiti više štete nego sama radnja koju se nastojalo regulirati.¹⁵ U skladu s Millovom utilitarističkom moralnom teorijom, prvo moramo provjeriti hoće li reguliranje neke radnje proizvesti bolje ukupne posljedice nego izostanak (ikakve) regulacije.

(ii) a. Ukoliko će posljedice regulacije neke radnje koja čini štetu legitimnim interesima drugih biti toliko loše da će nadjačati štetu koju se regulacijom nastoji spriječiti, utoliko trebamo tražiti druge (manje štetne) oblike regulacije, a ako ne možemo naći niti jedan oblik regulacije koji dovodi do manje loših posljedica od same štete koju izaziva radnja koju se nastoji regulirati, trebamo odustati od ikakve regulacije.

(ii) b. Ukoliko će posljedice koje proizvodi regulacija neke radnje koja šteti drugima biti bolje od posljedica do kojih bi došlo kada bi radnju ostavili nereguliranom, utoliko smijemo (i kao politička zajednica imamo dužnost) regulirati tu radnju.

Tako ispunjenje naših dužnosti prema drugima ovisi o sposobnosti političke zajednice da evaluiira štetne posljedice koje regulacija neke radnje može proizvesti, kao i o njezinoj sposobnosti da osmisli, formulira, donese i primjeni oblike regulacije koji će učinkovito sprečavati i kažnjavati činjenje štete legitimnim interesima drugih, a neće istovremeno za posljedicu imati još veću štetu, niti će nepravедno rasporediti terete same regulacije.

(iii) Ako postoji više od jednog načina kako možemo regulirati radnje koje štete (ili je vjerojatno da će naštetiti) legitimnim interesima drugih, trebamo implementirati regulaciju koja stvara najbolje posljedice (ili regulaciju koja minimizira štetu).

Prema tome, da bi kao politička zajednica mogli ispravno primjenjivati načelo štete treba nam procedura odlučivanja koja će nam omogućiti da što preciznije evaluiramo štetne posljedice koje uzrokuje neka moralno nedopuštena radnja, te da utvrdimo koji će oblici prisile najučinkovitije i uz najmanje neželjenih posljedica regulirati tu radnju.

(iv) Kada neke radnje štete (ili je vjerojatno da će naštetiti) legitimnim interesima drugih, i kada primjena nekog oblika regulacije dovodi do boljih posljedica nego potpuno odustajanje od regulacije, imamo moralnu dužnost koristiti epistemički najbolju proceduru političkog odlučivanja kako bi regulirati potonje radnje.¹⁶

9

J. S. Mill, »On Liberty«, str. 224.

10

David O. Brink, *Mill's Progressive Principles*, Oxford University Press, Oxford 2013., doi: <https://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199672141.001.0001>.

11

J. Waldron, »Mill on Liberty and on the Contagious Diseases Acts«, str. 25.

12

J. S. Mill, »On Liberty«, str. 224.

13

Ibid., str. 292.

14

Ponešto drugačije razmišljanje daju Bryan H. Druzin i Jessica Li koji, na konsekvencijalističkim temeljima, tvrde kako postoje određene situacije u kojima bi se laganje, čak i u svakodnevnoj komunikaciji (a ne samo pred sudom, prilikom sklapanja ugovora, u slučaju klevete i slično), trebalo kriminalizirati. To su slučajevi u kojima se laganjem namjerno nanosi velika šteta drugim pojedincima ili društvu. Rasprava o (protu)primjerima u kojima neke laži uzrokuju posljedice značajno gore od državnog reguliranja svakodnevne komunikacije među građanima prelaze doseg

ovog rada. Za njegove je potrebe dovoljno ustvrditi kako postoje neke radnje koje nanose štetu legitimnim interesima drugih, ali ih ne trebamo regulirati s obzirom na to da bi se regulacijom nanijelo više štete nego što je nanose same radnje. Za više informacija vidi: Bryan H. Druzin, Jessica Li, »The Criminalization of Lying: Under What Circumstances, If Any, Should Lies Be Made Criminal?«, *The Journal of Criminal Law and Criminology* 101 (2011) 2, str. 529–574; Cass R. Sunstein, *Liars. Falsehoods and Free Speech in an Age of Deception*, Oxford University Press, Oxford 2021., doi: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197545119.001.0001>.

15

J. Waldron, »Mill on Liberty and on the Contagious Diseases Acts«, str. 30–32.

16

Tezu kako političke zajednice i građani imaju moralnu dužnost primijeniti epistemički najpouzdaniju proceduru političkog odlučivanja zagovaraju zastupnici standardnog pristupa epistemičke demokracije. Vidi: David Estlund, *Democratic Authority*, Princeton University Press, Princeton 2008., doi: <https://doi.org/10.1515/9781400831548>; Ivan Cerovac, *Epistemic Democracy and Political Legitimacy*, Palgrave Macmillan, Cham 2020., doi:

Epistemička interpretacija Millove političke misli omogućava nam da povežemo njegove argumente za velike osobne slobode, a prema nekim autorima i ekonomske slobode s jedne strane,¹⁷ i argumente za demokratsku regulaciju života političke zajednice s druge strane. Britanskog filozofa tako možemo okarakterizirati kao epistemičkog liberala i epistemičkog demokrata.¹⁸

Mill brani individualnu slobodu izražavanja objašnjavajući kako se ograničavanjem ove slobode ne čini šteta legitimnim interesima samog pojedinca, već se nanosi šteta epistemičkim interesima cijele političke zajednice. Štoviše, čini se da je šteta koju si politička zajednica sama nanosi, smatra Mill, veća i relevantnija za opravdanje individualne slobode izražavanja od štete koja se nanosi pojedincu.¹⁹ Mill u svom poznatom eseju *O slobodi* tvrdi kako je

»... svojstveno zlo ušutkivanja izražavanja mišljenja u tome što se tako otima od ljudske vrste: od budućih naraštaja kao i od postojeće generacije, od onih koji se ne slažu s tim mišljenjem čak i više nego od onih koji ga drže.«²⁰

Tako većina koja provodi cenzuru u svakom slučaju trpi štetu: ako je mišljenje koje se cenzurira istinito, propušta se prilika da se vlastito (neistinito) mišljenje zamijeni s istinitim, a ako je cenzurirano mišljenje lažno, propušta se mogućnost da se postigne bolje razumijevanje istinitosti vlastitog mišljenja.²¹ Millov je središnji argument za slobodu izražavanja instrumentalan i epistemički.²² Uz to, on je utemeljen na utilitarističkim moralnim temeljima s obzirom na to da, ističe Mill, razvoj individualnosti i vlastitih sposobnosti, koji se ostvaruje prakticiranjem slobode izražavanja, doprinosi krajnjem cilju, moralnom i intelektualnom unapređenju čovječanstva.²³

Mill je istovremeno duboko uvjeren da je demokracija, kada se primjenjuje uz nekoliko mehanizama za filtriranje narodne volje,²⁴ kao što su politička reprezentacija i podjela političkog i epistemičkog rada, epistemički i instrumentalno najbolja procedura za donošenje kvalitetnih zakona i učinkovitih političkih odluka. Za početak, dva kriterija dobre vlasti, (I) njezina sposobnost da unapređuje intelektualne i moralne sposobnosti svojih građana, kao i (II) njezina sposobnost da postojeće intelektualne i moralne sposobnosti građana organizira na optimalan način – upućuju na instrumentalni pristup opravdanju nekog oblika vlasti, kojoj je glavna svrha stvaranje »najveće količine dobrih posljedica, izravnih i budućih«.²⁵ Njegovi su argumenti u korist predstavničke vlasti zapravo argumenti koji potvrđuju vrijedna epistemička svojstva vlasti karakterizirane otvorenim raspravama i građanskim sudjelovanjem u procesima autorizacije političkih odluka. Isto tako, Mill mehanizme za filtriranje narodne volje, kao što su politička reprezentacija, višestruko pravo glasa, javno glasanje ili podjela političkog i epistemičkog rada, opravdava na epistemičkim temeljima – ovi mehanizmi doprinose sposobnostima vlasti da donosi bolje, ispravnije i pravednije odluke.²⁶ Milla tako možemo promatrati kao epistemičkog demokrata »s jakim elitističkim zaokretom«.²⁷

Epistemičko čitanje Millove političke filozofije omogućava nam da uočimo kako ne postoji sukob između njegovih liberalnih razmišljanja organiziranih oko načela štete i zagovaranja demokratskih procedura odlučivanja.²⁸ U oba je slučaja konačni cilj poticanje samorazvoja pojedinaca i unapređenja čovječanstva, odnosno postizanje što boljih posljedica. Iako je Mill, kao utilitaristički filozof, u konačnici fokusiran na dobrobit svih ljudi (tj. čovječanstva), svjestan je da se samo zaštitom osobnih sloboda pojedinaca i uključivanjem građana u procese odlučivanja može postići krajnji cilj – napredak političke zajednice. Ova nam razmišljanja pomažu razumjeti kako ispravno uspostav-

ljati ravnotežu između težnji za proširenjem osobnih sloboda i težnji za promicanjem općeg dobra.²⁹

3. Mill o Zakonima o zaraznim bolestima

Parlament Ujedinjenog Kraljevstva donio je Zakone o zaraznim bolestima kako bi spriječio širenje spolno prenosivih bolesti koje su se sredinom 19. stoljeća brzo širile među vojnicima i mornarima. Ovi su zakoni, doneseni 1864., 1866. i 1869. godine, obuhvaćali osnivanje posebnog odreda policije koji će raditi na prevenciji širenja bolesti patrolirajući ulicama i podvrgavajući sve žene za koje postoji sumnja da su prostitutke prisilnim medicinskim pregledima kako bi se utvrdilo jesu li zaražene ili ne. Uz to, zakon je predviđao mogućnost da se zaražene žene privremeno liši slobode i zadrži u bolnici na

[https://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-44602-](https://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-44602-4)

4. Također, za primjenu ove teze na Millovu političku filozofiju vidi: Ivan Cerovac, *John Stuart Mill and Epistemic Democracy*, Lexington Books, Lanham 2022.

17

James A. Tebble, *Epistemic Liberalism. A Defense*, Routledge, London 2016., doi: <https://doi.org/10.4324/9781315651538>.

18

Helene Landemore, *Democratic Reason. Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many*, Princeton University Press, Princeton 2013., str. 75–85., doi: <https://dx.doi.org/10.23943/princeton/9780691155654.001.0001>.

19

Ibid., str. 80.

20

J. S. Mill, »On Liberty«, str. 229.

21

Ibid., str. 229.

22

I. Cerovac, *John Stuart Mill and Epistemic Democracy*, str. 45.

23

J. S. Mill, »Considerations on Representative Government«, str. 383. Također, vidi: Elvio Baccarini, *Sloboda, demokracija, pravednost. Filozofija politike J. S. Milla*, Hrvatski kulturni dom, Rijeka 1993., str. 36.

24

Chris Barker, »Mass and Elite Politics in Mill's Considerations on Representative Government«, *History of European Ideas* 41 (2015) 8, str. 1143–1163, doi: <https://doi.org/10.1080/01916599.2015.1077149>.

25

J. S. Mill, »Considerations on Representative Government«, str. 404.

26

I. Cerovac, *John Stuart Mill and Epistemic Democracy*, str. 83–114.

27

H. Landemore, *Democratic Reason. Politics, Collective Intelligence, and the Rule of the Many*, str. 76.

28

Neki teoretičari smatraju da Millov antipaternalizam, koji je karakteriziran načelom štete, i njegov paternalizam, koji je označen prijedlogom višestrukog prava glasa, stoje u direktnom sukobu. Naime, jedan je od argumenata kojima Mill podupire višestruko pravo glasa i teza kako će nejednaka distribucija političkog utjecaja unaprijediti kvalitetu donesenih odluka, čime će se unaprijediti dobrobit cijele zajednice. Međutim, argument o kvaliteti političkih odluka nema paternalističku formu s obzirom na to da se temelji na jasnoj dužnosti koju građani imaju prema drugima – dužnosti da odluke kojima se vrši politička prisila donose epistemički najboljom procedurom. Ova je dužnost utemeljena u načelu štete, ali i dužnosti građana da ne nanose štetu legitimnim interesima drugih, pa sukladno tome ne predstavlja oblik paternalizma. Za kritiku koja uočava nekompatibilnost između antipaternalizma i višestrukog prava glasa vidi: R. J. Arneson, »Democracy and Liberty in Mill's Theory of Government«, str. 42–43. Za opširniji odgovor ovoj kritici vidi: Ivan Cerovac, »Antipaternalizam i višestruko pravo glasa u Millovoj političkoj filozofiji«, *Političke perspektive* 7 (2017) 1–2, str. 43–60, doi: <https://doi.org/10.20901/pp.7.1-2.03>.

29

J. Jose, K. McLoughlin, »John Stuart Mill and the Contagious Diseases Acts«, str. 278–279.

prisilnom liječenju.³⁰ Cilj ovih zakona nije bio samo spriječiti širenje spolno prenosivih bolestima među vojnicima i mornarima, nego i zaštititi druge građane, poput žena i djece vojnika i mornara, koji su i sami bivali zaraženi iako nisu koristili usluge prostitutki.³¹

Površnom bi primjenom načela štete mogli zaključiti kako će Mill podržati ove zakone s obzirom na to da su njihova svrha i njihovo opravdanje usmjereni prema sprečavanju nanošenja štete drugim osobama. Mnoge teoretičare zato iznenađuje informacija kako se Mill čvrsto i jasno odredio protiv ovih zakona, iako se složio da je jedna od njihovih svrha sprečavanje štete drugima. Štoviše, Mill piše kako

»... ne smatra [ove zakone] opravdanima budući da izgledaju u sukobu s jednim od najvažnijih načela zakonodavstva, osiguravanjem osobne slobode.«³²

Kako možemo pomiriti Millovo načelo štete s njegovim čvrstim protivljenjem Zakonima o zaraznim bolestima? Iako Mill navodi više mogućih prigovora koji se mogu uputiti ovim zakonima,³³ teoretičari s pravom ističu nepravednu distribuciju tereta provođenja ovih zakona kao njegov glavni razlog za odbacivanje spornih zakona. Naime, iako je svrha zakona plemenita i njima se nastoji postići vrijedan cilj, Mill smatra da sami zakoni nisu primjereno (tj. opravdano) sredstvo za postizanje toga cilja. Prisilnim se pregledima žena za koje postoji sumnja da su prostitutke nanosi određena šteta njihovom dostojanstvu, kao što se i ograničava njihova sloboda. Iste se mjere ne primjenjuju na muškarcima, poglavito vojnicima i mornarima koji koriste usluge prostitutki, zbog čega ovi zakoni nepravedno distribuiraju teret koji građani moraju podnijeti kako bi se postigao vrijedan cilj – sprečavanje širenja bolesti. Mill tako smatra da su prisilni medicinski pregledi »previše degradirajući za žene koje su im podvrgnute«, zbog čega »postoji dobar razlog da, ako se prisilni pregledi provode, isti budu primjenjivani i na muškarcima i na ženama.«³⁴ Staviti puni teret prevencije širenja spolno prenosivih bolesti isključivo na žene oblik je nepravedne raspodjele tereta društvene kooperacije, što dugoročno nanosi izrazito štetne posljedice s obzirom na to da predstavlja i podupire oblik društvenog uređenja koje sustavno negira jednaki moralni status značajnom dijelu svojih članova. Mill je upravo zato smatrao da nepravedna regulacija, koju su postavili Zakoni o zaraznim bolestima, dovodi do gorih posljedica od onih do kojih bi došlo kada regulacije uopće ne bi bilo.³⁵ Iako bi pregledavanje prostitutki, ali i žena za koje postoji sumnja da su prostitutke, sigurno smanjilo štetu koja se nanosi drugim građanima (vezana je uz spolno prenosive bolesti), time se ujedno uvodi i novi oblik štete koja se nanosi ženama s obzirom na to da ih se pregledima degradira, a što naposljetku rezultira time da se nepravedno raspoređuje teret koji mjere predstavljaju za slobodu pojedinaca.³⁶

Kako su demokratske procedure odlučivanja, kojima su izabrani članovi parlamenta, koji su pak usvojili ove zakone, mogle proizvesti tako loše rezultate? Zašto je došlo do ovakvih previda vezanih uz pravednu distribuciju tereta društvene suradnje? Mill smatra da procedure odlučivanja u Ujedinjenom Kraljevstvu 1860-ih godina nisu bile dovoljno inkluzivne, kao što nisu ni uspjele predstaviti perspektive i iskoristiti epistemički doprinos polovice odraslih građana. Naime, ženama je bilo uskraćeno pravo glasa (kao i brojnim drugim društvenim skupinama), tako da nisu mogle birati svoje predstavnike u parlamentu, niti su mogle biti birane da sudjeluju u raspravama i donošenju odluka u samom predstavničkom tijelu.³⁷

4. Mill o demokraciji i ekspertizmu

Kojom bi procedurom odlučivanja trebali donositi mjere i zakone te regulirati radnje građana kako bi spriječili širenje zaraznih bolesti? Oslanjajući se na epistemičko čitanje Millove političke misli, tražimo proceduru koja ima najveću vjerojatnost da će proizvesti ispravne, učinkovite i pravedne političke odluke, odnosno proceduru koja će najvjerojatnije dovesti do najboljih ukupnih posljedica. Mill je uvjeren kako demokratske procedure odlučivanja, oblikovane i ograničene nizom mehanizama za filtriranje narodne volje (političko predstavništvo, višestruko pravo glasa, javno glasanje, podjela političkog i epistemičkog rada), predstavljaju najbolje sredstvo za donošenja kvalitetnih mjera i zakona u vrijeme pandemije.

Ideja kako su znanje i sposobnosti građana nejednako raspoređeni u društvu, kao i teza da ta nejednaka distribucija povlači i nejednaku raspodjelu političkog utjecaja u procesima odlučivanja, predstavljaju neke od najvažnijih i često najosporavanijih postavki Millove političke misli.³⁸ Budući da cilj ovog rada nije obraniti niti oboriti Millovu teoriju, nego što točnije prikazati i uočiti koji nam njezini dijelovi mogu biti korisni i danas, važno je uočiti kako Mill oblikuje procedure političkog odlučivanja da bi uključio one koji znaju više i dao im poseban politički utjecaj.

30

Philippa Levine, *Prostitution, Race and Politics. Policing Venereal Disease in the British Empire*, Routledge, London 2013., str. 177–198, doi: <https://doi.org/10.4324/9780203881941>; Peter Baldwin, *Contagion and the State in Europe, 1830–1930*, Cambridge University Press, Cambridge 1999., str. 355–523, doi: <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511497544.006>.

31

Iako vojnici u britanskoj mornarici sredinom 19. stoljeća nisu smjeli biti oženjeni, ovo se pravilo redovito kršilo. Toga su bili svjesni i članovi Kraljevske komisije za administraciju i provođenje Zakona o zaraznim bolestima iz 1866. i 1869. godine. Vidi: J. S. Mill, »Contagious Diseases Acts«, str. 350–351.

32

J. S. Mill, »Contagious Diseases Acts«, str. 351.

33

Jedan od mogućih prigovora vezan je uz dilemu između ograničavanja sloboda s ciljem prevencije štete drugima i kažnjavanja onih koji učine štetu drugima nakon što je ta šteta već nanesena. Mill se ovdje opredjeljuje za drugi model te argumentira da bi, umjesto mjera koje teže preventivnim pregledima prostitutki, trebali strogo kažnjavati muškarce koji neku od zaraznih bolesti preneseu svojim suprugama, a onda indirektno i djeci. Međutim, Millova naklonost kažnjavanju prenošenja zaraze nakon što je šteta nevinim osobama već nanesena polazi od ideje da (odrasli) građani trebaju biti odgovorni za svoje postupke,

a počiva na pretpostavci da je (zbog načina prijenosa bolesti) lako utvrditi kako je neka nevinna osoba (supruga ili dijete) zaražena. Mill ne bi inzistirao na ovom modelu kada se ne bi moglo pratiti tko je odgovoran za načinjenu štetu, kao što je bio slučaj u uvjetima pandemije COVID-19. Vidi: J. S. Mill, »Contagious Diseases Acts«, str. 354, 362–363.

34

Ibid., str. 356.

35

Ibid., str. 360. Vidi: J. Waldron, »Mill on Liberty and on the Contagious Diseases Acts«, str. 38.

36

J. S. Mill, »Contagious Diseases Acts«, str. 354. Vidi: Daniel Markovits, »Quarantines and Distributive Justice«, *Journal of Law, Medicine and Ethics* 33 (2005) 2, str. 323–344, doi: <https://doi.org/10.1111/j.1748-720X.2005.tb00497.x>; W. E. Parmet, »J. S. Mill and the American Law of Quarantine«, str. 210–222.

37

John Stuart Mill, »The Subjection of Women«, u: John M. Robson (ur.), *Collected Works of John Stuart Mill*, sv. XXI, University of Toronto Press, Toronto 1984., str. 260–340, doi: <https://doi.org/10.4324/9780415480581>.

38

Dennis F. Thompson, *John Stuart Mill and Representative Government*, Princeton University Press, Princeton 1976.

Mill razlikuje dvije vrste stručnjaka. Moralni su stručnjaci ljudi koji su dobro upoznati s višim užiticima, pa stoga mogu kvalitetno prosuđivati koji su viši, a koji niži užitci. Budući da bolje od drugih razumiju što znači živjeti dobar ili vrijedan život, jer su više radili na samorazvoju i unapređenju svojih intelektualnih i moralnih sposobnosti, moralni stručnjaci znaju bolje od drugih građana vrijedne ciljevi koje politička zajednica treba postići. Iako je teško odrediti tko su točno »moralni eksperti«,³⁹ Mill vjeruje kako su određene kvalitete, kao što je razina obrazovanja ili složenost poslova koje netko obavlja, dobar pokazatelj nečije moralne stručnosti. Riječ je o ljudima koji su, smatra Mill, »kompetentniji u općim pitanjima života«. ⁴⁰ Ovdje je bitno istaknuti i to da Mill vjeruje da su pokazatelji koje je naveo opće prihvaćeni – iako se građani ne slažu oko mnogo političkih pitanja, složit će se kako razina obrazovanja i složenost poslova koje netko obavlja predstavljaju pouzdan indikator nečije moralne stručnosti.⁴¹ S druge strane, tehnički su stručnjaci ljudi koji su stekli (najčešće formalno) obrazovanje u nekom uskom polju, kao što su arhitektura ili promet. Tehničke je stručnjake najčešće lako javno odrediti, značajno lakše nego moralne stručnjake, a čak i kada nismo u mogućnosti sami odrediti tko su, postoje pouzdani mehanizmi (npr. akademska afilijacija, časopisi i izdavači kod kojih objavljuju radove, izvještaji specijaliziranih agencija koje sintetiziraju znanje, kao što su WHO ili NASA) kojima možemo odrediti pouzdanost tehničkih eksperata. Za Milla, oni zauzimaju mjesto u izvršnoj vlasti te su »pojedinci posebno trenirani da upravljaju i pišu zakone«. ⁴²

Podjela epistemičkog i političkog rada karakterizirana nejednakom raspodjelom političkog utjecaja ključan je mehanizam filtriranja narodne volje unutar demokratskih procedura. Mill tako razlikuje dvije razine političkog odlučivanja: (I) proces autorizacije političkih odluka i (II) proces izrade samih odluka. Prvi se odvija u predstavničkom tijelu, gdje zastupnici raspravljaju i u konačnici glasanjem autoriziraju ili odbacuju prijedloge zakona i drugih političkih odluka. Drugi se proces odvija u tijelima izvršne i administrativne vlasti, gdje stručnjaci iz različitih područja kreiraju prijedloge zakona i drugih odluka. Samo je prvi proces uistinu demokratski jer su zastupnici u parlamentu izabrani od strane građana. Drugi je proces prvenstveno ekspertni jer oni koji stvaraju odluke nisu predstavnici građana, već dolaze iz manje grupe usko specijaliziranih stručnjaka. Međutim, Mill vjeruje kako stručna tijela dobivaju politički legitimitet s obzirom na to da su izabrana i postavljena od strane demokratski izabranih političkih tijela, a zakoni i odluke koje stručna tijela izrade postaju obvezujući tek nakon što ih autorizira parlament.⁴³

Tako se proces političke autorizacije odvija u dva koraka. U prvom koraku građani, sudjelujući u izborima, glasaju za političke predstavnike u parlamentu i ovlašćuju ih da za njih autoriziraju buduće zakone i druge političke odluke. Politička je nejednakost prisutna već u ovom koraku s obzirom na to da je, ističe Mill, izborni proces obilježen višestrukim glasovima koje imaju bolje obrazovani građani i oni koji vrše složene i odgovorne poslove – oni za koje se može ustvrditi da su moralni stručnjaci. Mill očekuje kako će građani zahvaljujući ovom mehanizmu filtriranja narodne volje moći izabrati kvalitetne političke ciljeve i vrijednosti, kao i sposobne ljude koji će te vrijednosti i ciljeve braniti i zagovarati u predstavničkom tijelu. Izuzeto je bitno, međutim, naglasiti da Mill ne zagovara prepuštanje cijelog (ili čak većine) političkog utjecaja maloj grupi dobro obrazovanih ljudi. Taj bi epistokratski potez ugrozio sposobnost političkih procedura da razvijaju moralne i intelektualne vrline kod građana, ali i da autoriziraju kvalitetne, učinkovite i pravedne odluke. Da bi deliberativna demokratska procedura zadovoljila ove kriterije politička

moć mora biti distribuirana tako da svaka grupa ima dovoljno političkog utjecaja da osigura »da razum prevagne«, ali ne toliko utjecaja da može »prevagnuti protiv razuma«. ⁴⁴ U drugom koraku političke autorizacije politički predstavnici raspravljaju o zakonskim prijedlozima te glasanjem u parlamentu autoriziraju zakone i druge odluke. Proces izrade političkih odluka također se odvija u dva koraka. U prvom zastupnici raspravljaju o političkim ciljevima, a isto čine i građani u neformalnoj političkoj sferi, kroz medije, peticije ili javna okupljanja. Ovo pruža početni materijal za drugi korak izrade političkih odluka, kada tehnički stručnjaci u tijelima izvršne vlasti, uzimajući u obzir vrijednosti i ciljeve koje je definiralo predstavničko tijelo, kreiraju konkretne zakonske prijedloge, javne politike i druge odluke koje će poslužiti kao instrumenti ili sredstva za postizanje ranije definiranih političkih ciljeva. ⁴⁵

Millov se ekspertizam oslanja na ideju da se ljudi mogu javno složiti oko toga tko su tehnički stručnjaci, kao što se isto tako mogu javno složiti da ti stručnjaci trebaju sudjelovati u procesu izrade političkih odluka. ⁴⁶ Međutim, stručnjaci nemaju politički autoritet isključivo zato što su »stručnjaci« – takav

39

Ovaj se problem u raspravi naziva »problemom uvredljivih usporedbi« i označava situaciju u kojoj se građani slažu da postoje moralni eksperti koji bi trebali imati veći utjecaj u procesima odlučivanja, ali se ne slažu oko toga tko su ti moralni eksperti. Primjerice, ako govorimo o pitanju pobačaja, neki će građani smatrati da su moralni stručnjaci za reguliranje ovog pitanja religijski vođe (samo se neće slagati oko toga kojoj religiji trebaju pripadati), neki će stručnjake vidjeti u profesorima etike s vodećih svjetskih sveučilišta, neki u liječnicima koji su specijalizirali ginekologiju, a neki će tvrditi da su jedini stručnjaci žene koje su već izvršile pobačaj. Vidi: D. Estlund, *Democratic Authority*, str. 36–38.

40

John S. Mill, »Thoughts on Parliamentary Reform«, u: John M. Robson (ur.), *Collected Works of John Stuart Mill*, sv. XIX, University of Toronto Press, Toronto 1977., str. 324, doi: <https://doi.org/10.4324/9780415480581>.

41

Mill tako piše da nejednakosti političkog utjecaja utemeljene na razini obrazovanja i stupnju složenosti poslova ne bi trebale biti »odbojne ničijem osjećaju za pravdu«. Vidi: J. S. Mill, »Considerations on Representative Government«, str. 476. Također, vidi: Ivan Cerovac, »Plural Voting and Mill's Account of Democratic Legitimacy«, *Croatian Journal of Philosophy* 16 (2016) 1, str. 91–106, doi: <https://doi.org/10.5840/croatphil20161614>.

42

J. S. Mill, »Considerations on Representative Government«, str. 433. Za raspravu o moralnom i tehničkom znanju vidi: Francis W. Garforth, *Educative Democracy. John Stuart Mill on Education in Society*. Oxford University Press, New York 1980.

43

J. S. Mill, »Considerations on Representative Government«, str. 428–434.

44

J. S. Mill, »Considerations on Representative Government«, str. 479. Mnogi teoretičari smatraju da je za Milla cilj višestrukog prava glasa bio osigurati približno jednaku predstavljenoost interesa svih društvenih skupina u procesima autorizacije odluka. Isti je cilj trebalo postići i uvođenje (gotovo) univerzalnog prava glasa. Međutim, epistemičko čitanje Milla upućuje kako se britanski filozof protivio ideji da se u parlamentu uopće predstavljaju partikularni interesi pojedinih društvenih skupina. Umjesto interesa, u predstavničkom se tijelu trebaju razmjenjivati perspektive, razmišljanja i »intelektualne točke gledišta«. Vidi: J. S. Mill, »Thoughts on Parliamentary Reform«, str. 358. Također, za specifikaciju ovog epistemičkog čitanja vidi: I. Cerovac, *John Stuart Mill and Epistemic Democracy*, str. 50 i 70–75.

45

Ovaj model razlikovanja između procesa autorizacije i procesa izrade političkih odluka preuzet je od Davida Estlunda, a na Millovu političku misao ga primjenjuje Ivan Cerovac. Vidi: D. Estlund, *Democratic Authority*, str. 65–66; I. Cerovac, *John Stuart Mill and Epistemic Democracy*, str. 87–89. Ideja da građani demokratskim procedurama odlučivanja trebaju određivati općenite političke ciljeve i vrijednosti kojima društvo treba težiti, a stručnjaci trebaju osmišljavati sredstva (zakoni, javne politike i odluke) kojima će se postići potonji ciljevi jasno je izražena kod Milla, a u suvremenim je raspravama zastupa Thomas Christiano, ali uz značajno egalitarniji karakter. Vidi: J. S. Mill, »Considerations on Representative Government«, str. 520–533; Thomas

bi pristup vodio u oblik epistokracije, vladavine onih koji su mudri ili koji najbolje znaju što se treba učiniti. Umjesto toga, ljudi koriste demokratske procedure kako bi autorizirali stručnjake da izrađuju zakone i političke odluke, a sukladno tome i da provode mjere. U tom smislu, strogo gledano, demokracija nije proces kolektivnog odlučivanja, već proces kolektivne autorizacije odluka koje su kreirali (tehnički) stručnjaci.⁴⁷ Međutim, što nam od Millove podjele epistemičkog i političkog rada može pomoći u raspravi o pandemijama u suvremenom svijetu?

5. Što od Milla možemo naučiti o suvremenim pandemijama?

Parcijalno čitanje Milla i fokusiranje isključivo na njegovo načelo štete, pogotovo kada je potonje shvaćeno bez dubljeg razumijevanja utilitarističke moralne teorije koja mu stoji u pozadini, može dovesti do površnih i često pogrešnih primjena njegove političke misli na suvremene pojave i događanja. Uz to, s obzirom na vremenski odmak od 150 godina, veoma su rijetke Millove sadržajne preporuke koje možemo primijeniti i danas. Umjesto toga, trebamo se usredotočiti na razloge i argumente koje Mill izlaže kada raspravlja o različitim mjerama kojima se pokušava usporiti širenje zaraznih bolesti, kao i na njegove argumente vezane uz procedure kojima se ovakve političke odluke trebaju donositi. Što, uzevši ovo u obzir, u kontekstu borbe protiv pandemija možemo naučiti od Milla?

Prvo, Mill ističe kako imamo dužnost prema drugima da koristimo najbolje procedure donošenja i autorizacije odluka, odnosno da koristimo procedure koje donose najbolje, najtočnije, najučinkovitije i najpravednije odluke – one koje dugoročno stvaraju najbolje posljedice. Ova teza vrijedi za odlučivanje u kojem se stvaraju i autoriziraju odluke koje imaju učinka na živote drugih ljudi, a osobito je relevantna u uvjetima pandemije, kada drugim građanima prijete ozbiljna i direktna šteta.

Drugo, da bi imala instrumentalnu epistemičku vrijednost i bila sposobna donositi i autorizirati najbolje odluke, procedura treba utjeloviti podjelu epistemičkog i političkog rada. Tehnički eksperti trebaju imati posebnu ulogu u procesu kreiranja političkih odluka, dok znanstvene teze trebaju imati posebnu i privilegiranu ulogu kada raspravljamo o najboljim sredstvima za sprečavanje širenja zaraznih bolesti. Kada govorimo o tehničkom znanju i pronalaženju najboljih sredstava za postizanje vrijednih ciljeva, trebamo odbaciti jaki egalitarizam u korist umjerenog ekspertizma.

Treće, i možda najvažnije, trebamo razmotriti kako mjere za sprečavanje širenja zaraznih bolesti utječu na individualne slobode, odnosno kako je teret

Christiano, »Rational Deliberation Among Experts and Citizens«, u: John Parkinson, Jane Mansbridge (ur.), *Deliberative Systems. Deliberative Democracy at the Large Scale*, Cambridge University Press, Cambridge 2012., str. 27–51, doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139178914.003>. Također, vidi: Ivan Cerovac, »The Role of Experts in a Democratic Society«, *The Journal of Education, Culture, and Society* 7 (2016) 2, str. 75–88, doi: <https://doi.org/10.15503/jecs20162.75.88>.

46

Ove ideje nisu ni približno kontroverzne kao Millove teze vezane uz moralne stručnjake.

Danas se većina političkih teoretičara može složiti da postoje stručnjaci u medicini, arhitekturi ili prometu, kako postoje obrazovne i znanstvene institucije koje jamče stručnost u ovim područjima, i kako ovi stručnjaci trebaju imati privilegiranu ulogu u procesu izrade odluka koje su u domeni njihove ekspertize. Zahvaljujem Ani Matan koja me uputila da je ovo potrebno naglasiti u samom radu.

47

I. Cerovac, *Epistemic Democracy and Political Legitimacy*, str. 197–213.

mjera raspoređen među članovima političke zajednice. Iako, strahujući od populističke politike, možemo biti u iskušenju prihvatiti snažni oblik ekspertizma, trebamo uzeti u obzir i to da, kako ispravno uočava Mill, neuspjeh Zakona o zaraznim bolestima *nije bio tehničke prirode!* Zakoni nisu bili utemeljeni na pogrešnim ili epistemički upitnim *deskriptivnim* premisama. Stručno povjerenstvo Parlamenta Ujedinjenog Kraljevstva, koje je radilo na nacrtima ovih zakona, sastojalo se od stručnjaka u području prava i medicine. Zanimljivo je primijetiti da je to isto povjerenstvo kontaktiralo i brojne druge stručnjake i konzultiralo najsuremenije znanstvene spoznaje toga vremena. U tom smislu, povjerenstvo nije imalo pogrešna vjerovanja oko toga kako se bolest širi i kojim se sredstvima (zakonima, odlukama i mjerama) može spriječiti širenje bolesti. Neuspjeh Zakona o zaraznim bolestima bio je *moralni neuspjeh* – velika greška u raspodjeli tereta društvene suradnje i propust da se u obzir uzmu ključne epistemičke perspektive, s obzirom na to da žene nisu imale pravo glasa. Ovo, međutim, ne potkopava nego samo upućuje na važnost ispravne podjele epistemičkog i političkog rada. Osim tehničkih stručnjaka u procesima izrade odluka trebaju nam inkluzivne i participativne procedure koje će u procesu autorizacije političkih odluka, ali i prilikom određivanja ciljeva i vrijednosti za ostvarenje kojih tehnički stručnjaci osmišljavaju sredstva, predstaviti relevantne perspektive svih građana.

Završno, iako predstavnička demokracija, obilježena podjelom epistemičkog i političkog rada i drugim mehanizmima filtriranja narodne volje, za Milla predstavlja najbolji oblik vlasti, ona nije nepogrešiva. Ona i dalje može stvarati i autorizirati sadržajno loše, netočne, nepravedne ili neučinkovite odluke, iako će to činiti rjeđe nego druge procedure. Zbog toga uz procedure i institucije predstavničke demokracije trebamo primjenjivati i druge korektivne mehanizme, kao što su ustavni sud ili građanski neposluš, kako bi dodatno unaprijedili njihovu epistemičku vrijednost.*

Ivan Cerovac

Harm, Liberty, and Contagious Diseases in John Stuart Mill's Philosophy

Abstract

The paper analyses John Stuart Mill's harm principle and its proper application in the process of drafting and evaluating laws, political decisions, and measures used to prevent the spread of contagious diseases. By interpreting Mill as an epistemic democrat and an epistemic liberal, the paper focuses on Mill's thoughts regarding the decision-making procedures appropriate for legislation in a pandemic. Additionally, it discusses the proper division of epistemic and political labor, one of the most important mechanisms Mill uses to filter the public will, and demonstrates how Mill's arguments can help us balance between epistemic and moral virtues, i.e. between democratic and expert-oriented decision-making.

Keywords

democracy, expertism, pandemic, COVID-19, harm principle

* Ovaj je rad izrađen u sklopu istraživačkih projekata »Odgovori na antisocijalne osobnosti u demokratskom društvu« (IP-2018-01-3518) i »Javno opravdanje i pluralizam sposobnosti« (IP-2020-02-8073) koje je su-

financirala Hrvatska zaklada za znanost. Rad je rezultat autorova boravka na istraživačkoj stipendiji na Zakladi Brocher u Švicarskoj (dostupno na: www.brocher.ch).